

Lukusanoista yhdyssanan alkuosana

Lukusanat *kolme*, *neljä*, *seitsemän* ja *kymmenen* esiintyvät kuten tunnettua nominatiivialkuisissa yhdyssanoissa enimmäkseen asussa *kolmi-*, *neli-*, *seit-*
sen-, *kymmen-*: *kolmiakselinen*, *neliapila*, *seitsenhaarainen*, *kymmenluku*. *Neli-* on tietenkin kantasansa samanlainen *i*-johdannainen kuin esim. yhdyssanan *heinikuorma* määräysosa, *seit-*
sen- ja *kymmen-* ja kai myös *kolmi-* taas ovat näiden lukusanojen alkuperäisiä perusmuotoja, jotka muutoin ovat

syrjäytyneet.¹ Vaikka asut siis ovat eri syntyä, niitä käytetään aivan samaan tapaan. Käytäntö kuitenkin horjuu: esiintyy rinnan sekä lyhyempiä (*kolmi-*, *neli-*, *seit-*
sen-, *kymmen-*) että pitempiä (*kolme-*, *neljä-*, *seitsemän-*, *kymmenen-*) asuja. Varhaisin tapaamani varsinainen oikeakielisyyskannanotto tästä kysymyksestä esiintyy Virittäjässä 1917 s. 147, missä E. A. Tunkelo selostaa silloisen raamatunkäännöskomitean julkaise-

¹ Samaa yhteyteen kuuluu vielä, että yhdyssanoissa käytetään asua *tuhat*, vaikka irrallisenä tapaa nominatiivina myös asua *tuhannen*: *tuhattmiehinen* — *tuhannen miestä*.

man Mooseksen kirjain koekäännökseen johdosta Kotikielen Seurassa käytyä keskustelua: »Yhdyssanan alkusana esiintyvää muotoa kolme-, esim. pidä katselmus kolmekymmenvuotisista (IV 4. 22), pidettiin aiheettomana poikkeuksena yleisestä, vakiintuneesta käytännöstä (kolmisäinen köysi, nelilehtinen apila pro kolme-, neljä-).» — Samantapaista horjuntaa esiintyy niissä yhdyssanoissa, joissa määräysosana tai -osassa on partitiiviloppuinen yhdyssana: tapaa sekä asua *kahdeksantoista s a t a luku* että *kahdeksantoista s a t a luku*.

Jaottelen seuraavassa nämä yhdyssanat rakenteensa mukaan eri ryhmiin.

1. Yhdyssanoissa, joiden määräysosa on yksityinen (»yhdistämätön»), ovat lyhyet muodot aivan epäilyksettä vallitsevia — esimerkkejä ei tarvittane — mutta pitkiäkin näkee. Nykysuomen sanakirjan kokoelmista olen poiminut mm. seuraavat esiintymät: Pälkäneellä ovat risupadot myöskin kahta eri muotoa: kaksi- tai *kolmeaitaisia* (Sirelius, Suomalaisten kalastus III 1908), *kolme|heteinen* (Kivirikko, Koulukasvio 1928), *-jäseninen* (Lakikirja 1936), *-kielinen* (Turja, Ruijan rantaa 1928), *-kiloinen* (Aho, Kootut teokset VI 1927), *neljähapainen* (Sirelius, Suomalaisten kalastus II 1907), *-jalkainen* (Uusi testamentti 1900), *-niitinen* (Kivi, Seitsemän veljestä), *seitsemän|jakoinen* (Hidén—Poijärvi, Koulu- ja retkeilykasvio 1932), *-kuukautinen* (Paloheimo, Kotieläinoppi 1932), *kymmen|parinen* (Hidén—Poijärvi, mt.), *-säikeinen* (Vilho Setälä, Kodin taitosanakirja 1930).

Kaikki edellä olevat ovat adjektiiveja; substantiivit sen sijaan ovat säännöllisesti lyhytasuisia, esim. *kolmi|apila*, *-jako*, *-liitto*, *-loikka*, *-luku*, *-sointu*, *-soutu*, *nelisahaus*, *seitsentähdet*, *kymmenmies*. Ainoa poikkeava esi-

merkki: — — jos missä olisi *kolmekannassa* kolme kusiaispesää ja kolme haapaa (Varonen, Taikoja 1891).

Pitkäasuisia adjektiiveja voi tuskin leimata virheellisiksi, siksi yleisiä ne ovat, mutta lyhytasuiset muodot ovat kuitenkin ainoita suositeltavia.

2. Yhdyssanat, joiden määräysosa palautuu lukusanan + partitiivin muodostamaan yhdyssanaan tai sanaliittoon, ovat myös enimmäkseen lyhytasuisia: *kolmikymmen|henkinen*, *-lehtinen*, *-paikkainen*, *-vuotinen*, *kolmisatavuotias*, *kolmitoistavuotinen*, *neli-*, *seitsensatavuotinen*, *neli-*, *seitsentoistavuotias*, *neli-*, *seitsentuhapäinen*, *kymmentuhatlukuinen*; *kolmijohdinverkko*, *kolmijännitejärjestelmä*, *kolmikolkkahattu*, *kolmimastolaiva*, *kolmisoutulaiva*, *kolmitiehana*, *nelihammassammal*, *nelijalkajakara*, *nelikara-automaatti*, *nelikulmasorvi*, *nelilehtikuvi*, *nelimakasiinikone*, *nelimastoparkki*, *nelipyörävankkurit*, *nelisärmäviihla*, *nelitahtimoottori*, *nelitaitekkoko*, *seitsenpistepirkko*, *kymmenlukupöytäjärjestelmä*, *kymmensormijärjestelmä*.

Näissä lyhytalkuisissa muodoissa vastaa määräysosan partitiiviloppua aina nominatiivi, paitsi tyypissä *seitsentoistavuotias*.

Pitempiäkin asuja tapaa, nimittäin yhdyssanoista, joiden määräysosa on yhdyslukusana; partitiivia vastaa tällöinkin enimmäkseen nominatiivi: *kolmekymmen|haarainen* (Maapallon eläimistö I 1922), *-luku* (Hämäläinen, Keski Suomen kansanrakennukset 1930), *-päiväinen* (Iso Tietosanakirja VIII 1935), *-vuotinen* (Vanha testamentti 1927), *kolmesatatuhtainen* (Tekniikan voittokulku III 1926), *kolmetuhattamiehen* (Aho, Kootut teokset VI 1927), *neljäkymmen|luku* (Suomen kulttuurihistoria III 1935), *-vuotias* (Rosen-dahl, Saksan kielioppi 1928), *seitsenkymmen|luku* (Voionmaa, Maailman työ ja tuotanto 1928), *-vuotias* (Kilpi, Alastalon salissa 1939), *seitse-*

mänsatavuotinen (Aino Kallas, Kootut teokset II 1938), *seitsemäntoista* | *nivelinen* (Iso Tietosanakirja VIII 1935), *-piikkiäinen* (Arola, Maatalouskoneet 1919). — Partitiivi esiintyy seuraavissa: *neljäkymmentävuotias* (Pekkanen, Tientekijät 1930), *seitsemänkymmentä-luku* (Kekkonen, Ammatillinen luku-kirja 1925) sekä tietysti *kolmetoista* | *henkinen* (Vaula, Keski-Suomi I 1935), *-kielinen* (Iso Tietosanakirja V 1933), *-kukkainen* (Kivirikko, Koulukasvio 1928), - - *nivelinen* (Iso Tietosanakirja XIII 1937), *neljäkolmattavuotias* (Joel Lehtonen, Kootut teokset II 1931).

Milloin määräsosa on murtoluku, sen alkuosa tuntuu säännöllisesti olevan pitkäasuinen: *kolmekahdesosa-tahti* (Ries-Sitt, Viulukoulu, suom. L. Laurila), *kolmeneljännes* | *pylväs* (Strengell—Setälä, Kaupunki taide-luomana 1923), *-turkki* (Helsingin Sanomat 1936), *kolmeneljäsosa* | *lyönti* (Iso Tietosanakirja IX 1935), *-tahti* (Aino Aniala, Kai poika Metsolassa 1923).

Normaaleja ovat tässäkin ryhmässä lyhyemmät asut, paitsi murtoluku-tapauksissa, joissa pitemmät lienevät ainoita esiintyviä, samoin todennäköisesti tyypissä *neljäkolmatta-*, *seitsemänviidettävuotias*. Muissa tapauksissa, joissa määräsosana on yhdysluku-sana, pitemmät asut ovat mahdollisia, mutta eivät suositeltavia.

3. Yhdysosat, joissa määräsosana on eri lukuyksiköitä (ykkösiä, kymmeniä, satoja jne.) sisältävä numeraali, ovat pituutensa vuoksi suhteellisen harvinaisia kirjaimin merkittyinä — tavallisesti käytetään numeroita (esim. 25-vuotias), ja silloin ei tietysti voi nähdä, miten sana on tarkoitettu luettavaksi.² Useimmat kirjaimin merkityt esiintymät, jotka

² Aivan tavallista nim. on, että selvästi muuta merkitään numerolla: 3-kerroksinen (lyhytasuisikinen), 4-lehtinen (= nelilehtinen).

Nykysuomen sanakirjan kokoelmista ovat tulleet silmiini, ovat pitkäasuisia ja partitiivin sisältäviä: *kaksikymmentä* | *kolmevuotias* (Sillanpää, Kuluttajain Lehti 1935), *-kuusivuotias* (Sillanpää, Ihmislapsia elämän saatossa 1923), *-neljävuotias* (Elsa Soini, Isänsä tytär 1935), *-viisitähkyläinen* (Kivirikko, Koulukasvio 1932), *-viisivuotias* (Mary Marck, Toverien kesken 1933), *-yksivuotias* (Valentin, Uninen mutta onnellinen 1928), *kolmekymmentäviisi* | *kertainen* (Malmberg, Kirjapainotaito 1937), *-prosenttinen* (Ahlqvist, Ammattivaaroja koskevat asetukset 1923), *-vuotias* (Pekkanen, Ukosen tuomio 1937), *neljäkymmentäkahdeksan* | *sivukas* (Havulinna, Tavaraoppi I 1908), *-tuntinen* (Voionmaa, Maailman työ ja tuotanto 1928), *neljäkymmentäviisivuotias* (Aili Tarvas, Anneli seuraneitinä 1920). Samaan tapaan: *kolmejapuolivuotinen* (Rainio, Kristinuskon opetus 1928).

Ainoat NS:n kokoelmista löytämäni lyhytasuiset esimerkit ovat seuraavat: *kaksikymmenviisivuotias* (Maila Talvio, Kootut teokset III 1926 ja Lempi Jääskeläinen, Nunna 1934), *kaksikymmenviisivuotiskausi* (1937). Varmaan esiintyy myös sekamuotoja, esim. *kaksikymmentäkolmi-vuotias*.

Normaaleja ovat tässä ryhmässä epäilemättä pitkät asut: po. tyyppiä oleva lukusana on liian hatarakenteinen salliakseen kovin kiinteätuntuista lyhyttä asua. Vaikealta kuulostaa jo esim. lukutapa *kolmikymmen-seitsenvuotias*, puhumattakaan pitkistä luvuista, joita varmasti ei koskaan lueta lyhytasuisina, siten että esim. »276134-kertainen» luettaisiin *kaksisatasetsikymmenkuusituhatsatakolmikymmenelikertainen*. (Samasta syystä joh-

lyhytasuisiksi tarkoitetut muodot ilman (= kolmikerroksinen), 4-lehtinen (= nelilehtinen).

tunee pitkä asu tyypissä *kolmekolmatta-vuotias*.)

4. Vuosisadan, tarkemmin sanoen sataluvun nimet, joita kuuluu sekä ryhmään 2 (*seitsemänsataa-*, *seitsemäntoistasataaluku*) että ryhmään 3 (*tuhatseitsemänsataaluku*), ovat hiukan eri asemassa. Edellä esitetyn mukaisesti olisivat normaaleja asuja *tuhatseitsemänsataaluku*, mutta *seitsensataluku* ja myös *seitsentoistasataluku* (määräysoisa sisältää vain yhtä lukuyksikköä, satoja — mutta aivan samaa tyyppiä ei tavata muualla kuin vuosiluvuissa).

NS:n kokoelmissa on varsin vähän esimerkkejä näistä sanoista — taval-
lisestihan vuosisadat merkitään numeroilla (1700-luku). On yksi esiintymä sanaa *seitsentoistasataluku* (Hämäläinen, Keski-Suomen kansanra-
kennukset 1930), joitakin sanoista

kahdeksantoistasataluku ja *viisitoistasataluku* ja yksi sanasta *tuhatkuusisataluku* (Finne, Sammuva valo 1931) — siis kaikki lyhyttä tyyppiä. Kuitenkin sen mukaan kuin minusta tuntuu ja useimmat haastattelemani ilmoittavat omaksi kielenkäytökseen, on tavallisin lukutapa pitkäasuinen: ei pelkästään *tuhatseitsemänsataaluku*, vaan myös *seitsemäntoistasataaluku* ja *seitsemänsataaluku*. Ensimmäinen, yleisen säännön mukainen lukutapa lienee vaikuttanut muihin yhdenmukaistavasti, vallankin kun ainoat selvästi 2. ryhmään kuuluvat, ensimmäisen vuosituhannen sataluvut, ovat paljon harvemmin mainittuja kuin myöhemmät. — Vuosisadan nimistä pitäisin siis suositeltavina pitkiä asuja, esim. *seitsemänsataaluku*, *seitsemäntoistasataaluku*, *tuhatseitsemänsataaluku*.

MATTI SADENIEMI

Suomen Akatemian kielilautakunta käsitteli kokouksessaan 10. 5. 1954 yllä olevan alustuksen ja yhtyi sen ponsiin. Rinnakkaisista lukutavoista

tuhatseitsemänsataaluku ja *seitsemäntoistasataaluku* lautakunta piti edellistä suositeltavampana.